

ların bir diğer özelliği olan, külliye yapı gruplarının arastalı bir sokakla iki bloka ayrılıp kervansarayın ayrı bir blokta yer almasına paralel biçimde kervansarayın arastanın doğu yönünde ayrı bir blokta yer almış olabileceği belirtilmiştir (Reyhanlı, *EFAD*, sy. 9 [1978], s. 382). Nitekim bugün arastanın doğu yönünde mevcut yapı kalıntılarının kervansaraya ait olması ihtimali söz konusudur. Sinan Paşa Külliyesi, farklı yapı gruplarından oluşan zengin mimari programının yanı sıra cami ve minaresini değerlendiren XVI. yüzyılın en parlak çini örnekleriyle güçlü bir süsleme programına sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 8-10; Tülay Reyhanlı, *Osmanlılar'da Külliye Mimarisinin Gelişmesi* (doktora tezi, 1974), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi, s. 337-340; a.mlf., "Bursa Yenişehirinde Koca Sinan Paşa Camii ve İmâreti", *EFAD*, sy. 9 (1978), s. 373-396; S. Yıldız Ötügen v.dğr., *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1986, IV, 610-618; Nurcan Yazıcı – Şennur Kaya, "Yenişehir Sinan Paşa Camii Çinileri, Minaresi ve Osmanlı Mimarısındaki Diğer Çinili Minareler Hakkında", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5, İstanbul 2006, s. 181-196.

TUĞBA ERZİNCAN

SİNÂN b. SÂBİT

(سنان بن سابت)

Ebû Saîd Sinân b. Sâbit b. Kurre
(ö. 331/943)

Hekim, matematikçi ve astronom.

Doğum tarihi hakkında kesin bilgi yoksa da Abbâsi halifelerinden Muktedir-Billâh 295 (908) yılında hilâfete geldiğinde on üç yaşlarında idi (*Siyâsetü'n-nüfûs*, s. 39); buna göre 282'de (895) doğduğu söylenebilir. Aslen Harranlı tanınmış bir aileden olup Halife Me'mûn'un kurduğu Beytülhikme'nin bilgin kadrosu içinde yer alan mütercim ve matematikçi Sâbit b. Kurre'nin oğludur. Babasından tahsil gören Sinân daha çok tıp, matematik, astronomi ve tarih alanlarında yoğunlaşmış ve tercüme işiyle de ilgilenmiştir.

Sinân Muktedir-Billâh, Kâhir-Billâh ve Râzi-Billâh'ın halifelik dönemlerinde sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasını ve hekimlerin sınava tâbi tutularak bu meslek mensuplarının belli bir disiplin içinde çalışmalarını sağladı. Halife Muktedir-Billâh onu sağlık hizmetlerinin başına getirerek kendisinden Bağdat'taki bîmâristanların sıkı bir şekilde denetlenmesini, 319 (931) yılında da yanlış tedavi sonucu bir hastanın

ölmesi üzerine yazılı bir emirle Bağdat ve çevresinde hizmet veren hekimlerin sınavdan geçirilmesini, başarılı olamayanların meslekten menedilmesini istedi. Meşhur hekimlerin dışında sınava alınan hekim sayısının 860'ı geçtiği görülmüştür; bu durum, o dönemde İslâm medeniyetinin seviyesini ve insan sağlığına verilen önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir (İbnü'l-Kiftî, s. 191). Veba ve diğer salgın hastalıkların çoğalması üzerine Vezir Ali b. İsâ İbnü'l-Cerrâh, Sinân b. Sâbit'e yazılı bir emir göndererek Bağdat ve çevresindeki hâpishanelerde hastalanan mahkûmlar için hekimlerden oluşturulacak bir heyetin görevlendirilmesi ve her gün muayene ve tedavilerin yapılması yönünde tâlimat verdi. Bu emrin yerine getirilmesinden sonra da ikinci bir emirle köylere gidecek ve sonuç alınca kadar oralarda kalacak seyyar sağlık ekiplerinin oluşturulmasını, hizmetin müslüman ve zimmî ayırımı yapılmaksızın bütün insanlara ulaştırılmasını, hasta hasta hayvanların da tedavi edilmesini istedi. Sağlık alanında büyük yararlıklar gösteren Sinân 306 (918) yılında bir hastahane yaptırması için Halife Muktedir-Billâh'ı teşvik etti, o da Bâbüşşâm semtinde Bîmâristânü'l-Muktedir'i inşa ettirdi. Yine Bağdat'ta aynı yıl içerisinde Sinân, Halife Mütevekkil-Alellâh'ın annesinin vakfı olan bir hastahaneyi Bîmâristânü's-seyyide adıyla yeniden tam teşekküllü bir hastahaneye çevirdi. Aylık gideri 600 dinar olan bu kurumun başhekimliğine de kendisi getirildi (a.g.e., s. 194-195; İbn Ebû Usaybia, s. 301-302).

Ailesinde ilk müslüman olan kişi Sinân b. Sâbit'tir. Kaynaklarda anlatıldığına göre Halife Kâhir-Billâh ondan İslâm'a girmesini istemiş, fakat Sinân kabul etmemiştir. Ardından halifenin gazabından korkarak Horasan bölgesine gitmiş, bir müddet sonra da Bağdat'a dönerek kendi iradesiyle İslâm'ı kabul etmiştir. Sinân'ın Horasan'da büyük sıkıntılar çektiği tahmin edilmektedir. Çünkü çocuk yaşta eser vermeye başlayan oğlu ünlü astronom-matematikçi Ebû İshak İbrâhim, bir eserinin önsözünde halifenin baskısından dolayı kaçmak zorunda kaldığını ve büyük sıkıntılar çektiğini anlatmakta ve bu durum onun o sırada babasıyla birlikte olduğunu düşündürmektedir. Kâhir-Billâh'ın ölümünden sonra Türk kumandanlarından Ebû'l-Hüseyn Beckem, Sinân'ı özel hekimliğine getirmek için sarayına davet etti; kendisinin çok asabi biri olduğunu, öfkesini tutamadığından dolayı çok haksızlıklar yaptı-

ğını ve çok kan döktüğünü söyleyerek ondan yardım istedi. Bunun üzerine Sinân'ın Beckem'e ahlâkî reçete mahiyetinde bir mektup gönderdiği bilinmekte ve İbn Ebû Usaybia'nın yazdıklarından Sinân'ın mektubundaki tavsiyelerin etkisini gösterdiği ve Beckem'in mâkul ve âdil bir devlet adamı haline geldiği, hayır işlerine yönelerek Vâsıt'ta fakir ve düşkünler için bir misafirhane ve Bağdat'ta bir bîmâristan yaptırdığı öğrenilmektedir (*Uyûnü'l-enbâ*, s. 303-304). Adı geçen matematikçi Ebû İshak İbrâhim'den başka diğer oğlu Sâbit b. Sinân tarihçi olarak tanınmıştır.

Yaşadığı dönemde ünlü bir hekim olarak tanındığı halde kaynakların Sinân b. Sâbit'in tıpla ilgili herhangi bir eserinden söz etmemesi dikkat çekicidir. Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, Sinân b. Sâbit'in bazı dostları için yazdığı ahlâk, siyaset ve siyasî tarihle ilgili yanlış bilgiler içeren bir eserini gördüğünü belirterek onun kendi uzmanlık alanlarının dışına çıkmakla hasta ettiğini ve eğer astronomi, geometri, meteoroloji ve felsefeye ilişkin konularda yazsaydı daha başarılı olacağını söylemektedir (*Mürûcû'z-zehab*, I, 16-17). Burada dikkat çeken husus söz konusu müellifin, kendisiyle aynı dönemde yaşadığı halde Sinân'ın hekimliğinden söz etmemesidir. Aynı şekilde Sinân b. Sâbit'in günümüze ulaşan iki risâlesi de tıpla ilgili olmayıp biri ahlâk, diğeri astronomi üzerinedir. Bunlardan *Siyâsetü'n-nüfûs* (bk. bibl.) adını taşıyan ahlâkla ilgili küçük bir risâledir. Bu eserde insanın ruh hallerini ve davranışlarını başarılı bir şekilde tahlil eden müellif, hayatı iyi değerlendirebilmek için ömrün iyi bir muhasebesini yapmayı, kendi eğilimlerini inceleyerek kusur ve zaaflarını görmeyi, sonra da bunları gidermeye çalışmayı önerir ve her şeyin geçici olduğuna inanarak ölüm ve ölümden sonrası için hazırlanmanın önemini hatırlatır. Ona göre tek değer akleden nefistir (en-nefsü'n-nâtika); her ne kadar bu nefis sayıca çoksa da insanların ortak paydasını meydana getiren cevher tektir. Özde birlik bulunduğuna göre insanların birbirini sevmesi gerekir. Sevgiyi engelleyen ise öfkeli nefistir. Lider olma arzusu, kibir, gurur, haset ve yoksulu küçümseme gibi ahlâka aykırı huyların tamamı öfke gücünden kaynaklanır. İnsan aklı sayesinde bu gücü etkisiz kılarca bütün insanlarla dost ve kardeş haline gelir. Nitekim insanlar ya faziletli ya da kusurludur. Buna göre faziletli-leri sevmeli, kusurlulara da şefkat ve merhametle davranmalıdır (s. 61). Yine insan

kemale ermek için öz eleştiri yaparak kursurlarının farkına varmalıdır. Devlet yüklerinin bunu başarmalarının çok zor olduğunu söyleyen Sinân, onlara çevrelerindeki insanlardan zekâsına güvendikleri birini kendi davranışlarını kontrol etmek ve gereken uyarılarda bulunmak üzere görevlendirmelerini tavsiye eder ve bu görevi üstlenen kişiye karşı da minnet ve şükran duyguları gerektiğini belirtir (s. 65-66). Müellifin *Kitâbü'l-Envâ'* adındaki diğer risâlesi, halk astronomisi ve meteorolojisi üzerinedir ve Julio Samso ile Blas Rodriguez tarafından bir makale çerçevesinde tanıtılmıştır (*Al-Andalus*, XLI/1 [Madrid 1976], s. 15-48). Sinân b. Sâbit'in bunlardan başka adı bilinen eserleri de şunlardır: *Risâle fi târîhi mülûki's-Süryâniyyîn*, *Risâle fi'l-farq beyne'l-müteressil ve's-şâ'ir*, *Nevâmîsu Hermes ve's-Süver ve's-şalât elletî yuşallî biha's-Şâbi'ün*, *Risâle fi aḥbârî âbâ'ihî ve ecdâdih*, *Maḳâle fi'l-eşkal zevâtî'l-ḥuṭûti'l-müstakîme*, *Risâle fi'n-nücûm*, *Risâle fi kismetî eyyâmî'l-cümü'a 'ale'l-kevâkibi's-seb'a*, *Risâle fi mezhebi's-Şâbi'în*, *er-Resâ'ilü's-sulṭâniyyât ve'l-iḥvâniyyât* (İbnü'l-Kiftî, s. 195; İbn Ebû Usaybia, s. 304).

BİBLİYOGRAFYA :

Sinân b. Sâbit, *Siyâsetü'n-nüfus* (nşr. Abdülfettâh Ahmed el-Fâvî), Kahire 1992, s. 39, 61, 65-66; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 16-17; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-ulemâ'* (Lippert), s. 190-195; İbn Ebû Usaybia, *Uyûnü'l-enbâ'*, s. 300-304; Brockelmann, *GAL*, I, 244-245; *Suppl.*, I, 386; Sarton, *Introduction*, I, 641; Sezgin, *GAS*, II, 105; V, 291; VII, 331; Yvonne Dold-Samplonius, "Sinân ibn Thâbit", *DSB*, XII, 447-448; a.m.f., "Sinân ibn Thâbit", *Encyclopaedia of the History of Science, Technology and Medicine in Non-Western Cultures* (ed. H. Selin), Dordrecht 1997, s. 902; Kemâl es-Sâmerrâi, *Muḥtaşaru târîhi'l-ṭıbbi'l-Arabî*, Bağdad 1404/1984, s. 491-494; Ekmeleddin İhsanoğlu - B. A. Rosenfeld, *Mathematicians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works* (7th-19th c.), İstanbul 2003, s. 72; Ali Hüseyin eş-Şatşât, "Ḥarârâni, Ebû Sa'îd Sinân b. Şâbit", *Mu.AU*, VI, 324-327.

MAHMUT KAYA

SİNÂN b. SELMÂN

(bk. RÂŞİDÜDDİN SİNÂN el-İSMÂİLİ).

SİNÂN-ı ÜMMÎ

(bk. ÜMMÎ SİNAN).

SİNÂNEDDİN YÛSUF

(bk. SİNÂN-ı ATİK).

SİNÂNEDDİN YÛSUF

(bk. SİNAN EFENDİ).

SİNÂNİYYE

(سنانية)

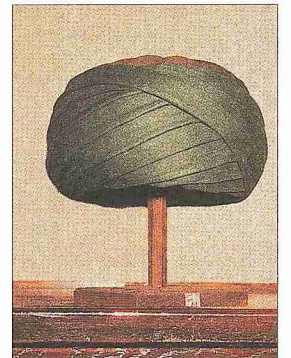
Halvetiyye tarikatının İbrâhim Ümmî Sinan'a (ö. 976/1568) nisbet edilen bir kolu.

Tarikatın kurucusu İbrâhim Ümmî Sinan'ın Bursalı, Prizrenli veya Karamanlı olduğuna dair farklı rivayetler bulunmaktadır; ancak Bursalı olma ihtimali daha kuvvetlidir. İstanbul'da medrese tahsili gördükten sonra Karaman'a giden Ümmî Sinan, Halvetiyye tarikatının dört ana kolundan biri olan Ahmediyye'nin kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin'in halifelerinden İzzeddin Karamânî'ye intisap etti. Seyrû sülûkünü tamamlayıp hilâfet aldı. Bazı kaynaklarda mürşidinin Kasım Lârendî (Kasım Çelebi, ö. 941/1534 [?]) olduğu da kaydedilmektedir (Atâf, s. 63; Sarı Abdullah Efendi, s. 142; *Tomar-Halvetiyye*, s. 99). Ümmî Sinan bir süre Manisa ve Uşak çevresinde irşad faaliyetinde bulundu. Ardından İstanbul'a dönerek 958 (1551) yılında Topkapı ile Şehremini arasında bugünkü Arpa Emni mahallesi Kanlı Bostan sokağında yaptırdığı, kendi adıyla anılan tekke irşad faaliyetini sürdürdü ve burada vefat etti. Cenaze namazı Fâtih Camii'nde kıldıktan sonra naaşı tekrar buraya getirilirken yolda zuhur eden mânevî bir işaret üzerine Eyüp'e götürülüp halifelerinden Nasuh Efendi'nin Otlukbayır / Dügmeçiler semtinde yaptırdığı tekkeye defnedildi. Vefatına "şeyhullah" (976) ibaresi tarih düşürülmüştür. 300 kadar halife yetiştirdiği kaydedilen Ümmî Sinan'ın en tanınmış halifesi Ehl-i beyt muhabbetini terennüm ettiği şiirleriyle meşhur, Seyyid Nizamoglu diye tanınan Seyyid Seyfullah Efendi'dir. Sinâniyye, esas olarak İstanbul'da açtığı üç tekkede tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar faaliyet göstermiş, bazı Sinânî şeyhleri diğer tarikatlara ait tekkelerde şeyhlik görevinde bulunmuştur. Tarikat XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Balkanlar'da da yayılmıştır.

Bazı kaynaklarda Kanûnî Sultan Süleyman tarafından inşa ettirildiği bildirilen Şehremini'ndeki tekkede Ümmî Sinan'ın vefatının ardından kızı Âbide Hatun'un eşi ve Sinan'ın halifesi Mir Ali Alemdâr 998 (1590) yılına kadar meşihat makamında bulunmuş, daha sonra Âbide Hatun'un

damadı Halepli Şerif Mehmed Efendi (ö. 1023/1614) ve Şerif Mehmed Efendi'nin oğlu Ced Hasan Efendi (ö. 1088/1677) uzun yıllar şeyhlik yapmışlardır. Tekkenin meşihatı babadan oğula intikal suretiyle Hüseyin Hüsâmeddin Efendi (ö. 1147/1734), Mustafa Efendi (ö. 1180/1766), Hasan Efendi (ö. 1210/1795) şeklinde devam etmiştir. Aile dışından Nizâmî Şeyh Mustafa Efendi (ö. 1213/1798) ve Gülşenî şeyhi Ali Efendi'nin (ö. 1219/1804) ardından Sinâniyye'ye de intisabı bulunan Şâbânî-Nasûhî şeyhi, şair Mustafa Zekâi Efendi (ö. 1227/1812) postnişin olmuştur. Ümmî Sinan Tekkesi bu dönemden itibaren Zekâi veya Zekâizâde Tekkesi olarak anılmaya başlanmıştır. Tekkenin hazîresinde defnedilen Mustafa Zekâi Efendi halk tarafından Oruç Baba diye tanınmış, ramazanın ilk günü kabrinin çevresinde toplanılarak iftar etmek bir gelenek halini almıştır.

Eyüp Dügmeçiler'deki tekke Ümmî Sinan'ın kabrinin burada bulunması sebebiyle tarikatın âsitânesi olarak kabul edilmiştir. XVI. yüzyılın ortalarında Ümmî Sinan'ın halifelerinden Nasuh Efendi tarafından yaptırılan tekke 1826-1839 yılları arasında yenilenmiş ve bazı küçük bölümler ilâve edilmiş, XIX. yüzyılın son çeyreğinde esaslı bir onarım görmüştür. Tekkenin son şeyhi Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'da valilik yapan Yahyâ Galib Efendi'dir (Kargı, ö. 1942). Yahyâ Galib Efendi'nin Cumhuriyet'ten sonra burayı ika metgâh olarak kullanması tekkenin harap olmasını önlemiştir. İstanbul'da Ümmî Sinan adını taşıyan diğer bir tekke Şehremini'ndeki tekkenin hemen yakınında bulunmaktadır. Pazar Tekkesi adıyla da anılan bu tekke Ümmî Sinan'ın ilk halifesi Harîrî Mehmed Efendi tarafından kurulmuştur. Ümmî Sinan Tekkesi'nde görev yapan Ced Hasan, Hüseyin Hüsâmeddin ve Hasan efendiler bu tekkenin de şeyhlik görevini üstlenmişlerdir. Daha sonra Şumnu Mehmed Sâlih Efendi ve oğlu Ahmed Zarîfî Efendi bu tekkede görev yapmış-

Sinânî
tâc-ı şerifi
(İstanbul
Belediyesi
Müzesi,
Envanter
nr. 3096/8)